

НАШІ ІНІЦІАТИВИ

Питання охорони навколишнього середовища потребують не лише загострення уваги з боку громадськості, але й активних дій владних структур. На жаль, реформування економіки й апарату державного управління, що безнадійно затягнулося у нашій державі, відклало болючі питання охорони природи до „слухного часу“. А тим часом різні господарські структури, дрібні суб'єкти підприємницької діяльності та й звичайні громадяни вже не перший рік визискують різноманітні природні ресурси і при цьому завдають великої шкоди нашим водам, повітрю, тваринному та рослинному світу тощо. Зрештою, ці проблеми не нові. Особливої актуальності вони набули ще у ХІХ ст. і відтоді були в полі зору наукової громадськості та прогресивної інтелігенції. Не було остеронь цих питань і Наукове товариство ім. Шевченка. Боляче сприймаємо ми й зараз ту загрозову ситуацію в царині охорони природи, що маємо у нашій країні. Тому й не мовчимо. Удаємося до заходів, якими прагнемо привернути увагу владних структур до вирішення наболілих екологічних проблем. Тому публікуємо у цьому томі Екологічного збірника НТШ наші колективні звернення до уряду з важливих питань охорони природних ресурсів ріки Дністер та реформування вітчизняного лісового господарства. Долучаємо одночас і офіційні відповіді на них високих посадових осіб, що свідчать про важливість і проблематичність вирішення заторкнених питань.

Президенту України Л. Д. Кучмі
Верховній Раді України
Кабінету міністрів України

ЗВЕРНЕННЯ

Про необхідність посилення заходів
щодо охорони природних ресурсів ріки Дністер

Природний комплекс ріки Дністер є унікальними в континентальному масштабі. Дністер протікає через глибокі розломи земної кори, де відслонені морські осадові товщі юрського, девонського та силурійського періодів. Крутосхили цього розлому вкриті переважно лісами з дуба звичайного, дуба скельного, ясена звичайного, бука лісового, в'яза голого, в'яза гладкого, в'яза граболистого тощо. На скелястих берегах поширені також рідкісні рослинні угруповання за участю термофільних чагарникових і трав'янистих видів. Тут зростає чимало видів рослин, що занесені до Червоної книги України: клокичка периста, шафран Гейфеля, шивереція подільська, сон великий, неопалима купина та ряд інших.

Ріка Дністер з притоками є джерелом питної води для багатьох міст України та Молдавії. Одночасно вона є середовищем існування для водних тварин, в т. ч. таких рідкісних як видри, бобри тощо, а також численних риб, зокрема харіуса, сазана, судака, ляща, в т. ч. рідкісних видів, наприклад, чопа, морени тощо. На берегах гніздяться водоплавні птахи.

Водна артерія ріки разом з прилягаючими лісистими крутосхилами, вапняковими скелями, печерами та гротами, прямовисними урвищами висотою до 100 метрів, утворюють рідкісний живописний ландшафт, який отримав у чисельних шанувальників природи назву „Дністровський каньйон“. Він користується великою популярністю у широкого кола самодіяльних вітчизняних та зарубіжних мандрівників, які щоліта мандрують його руслом на різноманітних човнах та плотах. Окремі ділянки каньйону за естетичністю ландшафту не мають аналогів у Європі, їх можна порівнювати лише хіба що з крутосхилами Дунаю в межах Шварцвальду та Дунайця в П'єнінах.

Варто згадати також, що поселення людей існували на берегах Дністра впродовж щонайменше 10000 років. Про це свідчать чисельні археологічні знахідки: печерні поселення людей раннього палеоліту, городища часів трипільля та княжої доби, древні гути для виплавки міді. Збереглися на берегах Дністра й середньовічні замки та старовинні храми, які користуються значною популярністю у відвідувачів.

Упродовж останніх 20 років у різних частинах басейну ріки Дністер проводилися наукові експедиції. Вони не лише підтвердили унікальність природних комплексів ріки Дністер, їх рослинного та тваринного світу, але й дозволили отримати ряд фактів стосовно неблагополучної державної політики, а подекуди згубної діяльності окремих господарських суб'єктів, щодо природних ресурсів ріки Дністер. Узагальнивши їх можна викласти у таких аспектах:

1. Забруднення води промисловими та біогенними виробничими відходами.

Незважаючи на те, що в минулому у верхів'ї басейну ріки Дністер мали місце техногенні екологічні катастрофи (наприклад, прорив дамби хвостосховища Стебниківського хімкомбінату), і надалі має місце щодобове скидання до ріки біогенних відходів тваринництва, що є джерелом небезпечного у санітарно-епідеміологічному відношенні біогенного зараження води. Скидають відходи окремі цукрові та гіпсові заводи, хімічні виробництва. Також постійно практикується скидання до води побутового сміття.

2. Безконтрольне винищування рибних ресурсів.

По всій довжині ріки практикується масове виловлювання риби не лише звичайними вудочками, але й різноманітними браконьєрськими засобами (електричними, путанками, екранами, сітками і неводами). Цим займаються навіть риболовецькі кооперативи. Жодний контроль за цим зі сторони підрозділів рибного нагляду не здійснюється. Такий висновок зроблено учасниками нашої експедиції протягом 8—20 серпня 2003 року в межах Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької та Хмельницької областей. Рибу браконьєри ловлять сітками і неводами відкрито, навіть не вдаючись до будь-яких засобів маскування.

Величезну шкоду рибним ресурсам середньої та верхньої частини ріки Дністер завдає виробнича діяльність Дністровської ГЕС. У межах водосховища (від с. Дністрове до м. Новодністровськ) ранньою весною утримується високий рівень води. В цей час різні види риби у прибережному мілководді масово відкладають ікру. Пізніше (квітень-травень) Дністровська ГЕС, використовуючи воду, різко понижує рівень води у водосховищі (на 2—3 м) і вся ікра, а також мальок залишається на сухих берегах, де гине. Така практика діяльності Дністровської ГЕС мусить бути заборонена і суворо контрольована, оскільки вона завдає тотальних знищень молодого покоління риби.

3. Охорона прибережних природних комплексів.

Уздовж русла ріки Дністер формально існує ряд об'єктів державного природно-заповідного фонду — заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи, ландшафтні природні парки. Є урядове рішення про створення національного парку „Галицький“ та планується створення національного парку „Дністровський каньйон“. Проте, всі ці заходи, щодо охорони природи не є дієвими, оскільки ці природоохоронні території не є вилученими з зони діяльності традиційних землекористувачів та з причини відсутності будь-якої природоохоронної адміністрації (за винятком одноосібних державних інспекторів з охорони природи у районах).

Виходячи з вище наведеного ПРОСИМО звернути увагу на те, що такий стан речей свідчить про незадовільний рівень роботи відповідних підрозділів державних Управлінь міністерства екології та природних ресурсів у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій, Хмельницькій та інших областях.

Для виправлення неблагополучної екологічної ситуації

РЕКОМЕНДУЄМО:

1. Посилити контролюючу роботу **Міністерства екології та Державного комітету природних ресурсів** щодо стану та використання водних та рибних ресурсів ріки Дністер. Необхідно виявити й ліквідувати всі джерела біогенного та промислового забруднення води.

2. Розробити і впровадити у практику роботи Дністровської ГЕС екологічно обґрунтовані вимоги щодо охорони рибних ресурсів та забезпечення умов для їх природного відтворення.

3. Завершити організацію національного природного парку „Галицький“, створити адміністрації ландшафтних природних парків „Дністровський каньйон“, „Ріка Лімниця“, „Ріка Свіча з Мізунькою“ в Івано-Франківській області та розробити їх природоохоронне зонування.

4. Завершити організацію національного парку „Дністровський каньйон“ у Тернопільській області.

Голова Наукового товариства ім. Шевченка доктор ф-м. наук,
професор, член-кореспондент НАН України

Олег Романів

Почесний голова екологічної комісії доктор біол. наук, професор
Костянтин Малиновський

Голова географічної комісії доктор географічних наук, професор
Олег Шаблій

Голова геологічної комісії доктор геологічних наук, професор
Володимир Колодій

Голова екологічної комісії доктор біол. наук, професор УкрДЛТУ
Платон Третяк

Голова постійної депутатської комісії природокористування,
охорони довкілля та благоустрою Львівської міської ради,
кандидат географічних наук, доцент

Мирон Колодко

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
03035, м. Київ-35, вул. Урицького, 35 тел. (044) 206-31-09
факс: (044) 206-31-09

30.01.04 № 780.К/20.10

Наукове товариство ім. Т. Шевченка
79013, Львів, вул. Ген. Чупринки, 21

Щодо розробки Державної
програми оздоровлення
екологічного стану Дністра

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 10.01.04 р. № 83533 Міністерство розглянуло звернення наукового товариства ім. Т. Шевченка стосовно необхідності посилення уваги до екологічної ситуації в басейні р. Дністер і повідомляє.

Проблема охорони, раціонального використання та відтворення водних ресурсів займає одне з провідних місць серед завдань економічного і соціального розвитку та природоохоронної політики України.

На території басейну Дністра створено багатогалузевий народногосподарський комплекс, сконцентрована велика кількість підприємств різних галузей промисловості, які погіршують екологічний стан басейну Дністра. Розуміючи, що подальше зволікання з вжиттям дієвих заходів, спрямованих на стабілізацію та поліпшення екологічної ситуації у басейні р. Дністер, може сповільнити або зробити неможливим економічний розвиток регіону, Міністерство в 2003 році розробило проект Концепції "Державної програми екологічного оздоровлення басейну р. Дністер". На даний момент Концепція проходить погодження в установленому порядку для подання на затвердження до Кабінету Міністрів України. Вказана Концепція буде основою для розробки "Державної програми екологічного оздоровлення басейну р. Дністер", яка буде спрямована на відновлення і забезпечення сталого функціонування екосистеми р. Дністер, якісного водопостачання, екологічно безпечних умов проживання населення і господарської діяльності, захисту водних ресурсів від забруднення і виснаження, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття.

Що стосується питання створення Національного природного парку "Дністровський каньйон", то за інформацією, що надійшла від Держуправління екоресурсів в Тернопільській області, впродовж 2002-2003 років були проведені роботи по збору матеріалів до проекту, які передані до Державної служби заповідної справи. Науковим центром заповідної справи розроблено наукове обґрунтування щодо створення зазначеного Національного природного парку. На даний час проводяться роботи щодо попереднього погодження місця розташування проектного парку та його складових частин.

Окрім того, розроблено "Перелік найважливіших природоохоронних заходів щодо оздоровлення басейну Дністра по Тернопільській області на 2004 -2010 роки".

В Івано-Франківській області для збереження місця оселення, нересту і розвитку цінних промислових риб рішенням обласної ради створені ландшафтні заказники місцевого значення "Ріка Лімниця з водоохоронною смугою вздовж берегів шириною 100 м" та "Ріка Свіча з притокою Мізунькою". Охорону та збереження зазначених заказників здійснюють органи місцевого самоврядування (30 сільських рад) відповідно до охоронних зобов'язань та Положень про ці заповідні об'єкти, затверджених у встановленому порядку. В стадії розробки природоохоронне зонування. За порушення водного законодавства в минулому році оштрафовано 10 посадових осіб на суму 1150 грн, а також виставлено позовні претензії п'ятьом підприємствам на загальну суму 9,1 тис. грн.

Івано-Франківською обласною державною інспекцією охорони та відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства на ріці Дністер виявлено 386 порушень, водним ресурсам завдано збитків на суму 16859 грн, вилучено 66 сітних знарядь лову риби, по 3-х порушеннях відкрито кримінальну справу.

Через відсутність фінансування з місцевого бюджету дирекція Дністровського регіонального ландшафтного парку не створена. Охорону та збереження парку в лісовому фонді здійснюють Коломийський та Івано-Франківський держлісгоспи та органи місцевого самоврядування відповідно до виданих охоронних зобов'язань від 14.08.02 р. № 530.

У 2000 році відповідно до проектної документації, виготовленої інститутом "Львівдніпровдгосп", обласним виробничим управлінням по меліорації та водному господарству вздовж ріки Дністер винесено в натуру прибережні захисні смуги площею 6830,8 га.

Підготовлений проект Указу Президента України щодо створення Національного природного парку "Галицький" направлений до Кабінету Міністрів України, але його розгляд відкладений до завершення реорганізації Мінекоресурсів України.

Ми вдячні, що питання охорони та збереження природного комплексу басейну Дністра для наступних поколінь викликають у Вас занепокоєння. Питання, які Ви порушуєте є складними та, безумовно, потребують вирішення. Маємо надію на подальшу плідну співпрацю в сфері охорони довкілля.

Заступник Міністра

В. Луцько

Середа 2063133(20)

Президенту України В. Д. Кучмі
Верховній Раді України
Кабінету міністрів України

Про необхідність переорієнтації
напрямів лісового господарства

Ліси Українських Карпат упродовж останніх століть були визначним джерелом високоякісної деревини у європейському вимірі. Протягом ХІХ ст. вони були особливо важливою статтею доходів для Австро-Угорської держави і приватного капіталу. У 50—60 роках ХХ століття вони відіграли неабияку роль у відбудові зруйнованої під час Другої світової війни господарської інфраструктури нашої країни. **У 70—80-х роках ХХ століття в Українських Карпатах велося науково-обґрунтоване і ефективне в еколого-економічному розумінні господарство, зокрема:**

- проводилося високого класу лісовпорядкування (облік лісових ресурсів та планування господарства) на ґрунтово-типологічній основі з залученням наземної геодезії та аерозйомки;
- здійснено лісовідновні та фауновідновлювальні заходи на колосальних площах;
- розвинуто господарську інфраструктуру (будівлі, шляхи транспорту, технічне оснащення);
- створено широку мережу захисних лісів та територій природно-заповідного фонду
- забезпечено на задовільному рівні соціальні потреби населення.

Після 1990 року лісове господарство держави опинилося у скрутному технічно-фінансовому становищі, що було зумовлено проведенням адміністративно-економічної реформи. Після 1995 р. більшість державних лісгосподарських підприємств, розвинувши господарську діяльність, налагодили роботу і стали рентабельними. Наведемо приклад, так за офіційними даними у 2002 р. Державне лісгосподарське об'єднання „Львівліс“ отримало від Державного бюджету — 4,6 млн. грн., а сплатило до бюджету загалом — 20,3 млн. грн., що в 4 рази більше.

Проте протягом останнього десятиліття у лісовій галузі нагромадилися і негативні тенденції, зокрема:

1. Значною мірою вичерпані сировинні ресурси лісу.

Згідно матеріалів Державного лісового кадастру станом на 1996 рік, загальна площа земель лісового фонду адміністративних областей карпатського регіону становила 2267,9 тис. га, або 40,1% від загальної його площі. Однак відносна площа вкритих лісом земель складала лише 36,7%, а зайнятих достиглими та перестійними деревостанами всього 4,6% (або 260,5 тис. га). Переважна більшість деревостанів середнього й старшого віку, особливо у лісах 1-ї групи, — середньо- і низькоповнотні. Відповідно і запаси деревини у них низькі. Особливо інтенсивної експлуатації зазнали дубові ліси. З деревостанів значною мірою вибрано особливо цінні породи: в'яз, клен-явір, черешню тощо.

Зрозуміло, що лісосировинних ресурсів у регіоні залишилося нині край мало.

2. Виникла проблема охорони біологічного різноманіття лісів.

Сучасна мережа об'єктів природно-заповідного фонду України охоплює не більше половини наявного ценотичного різноманіття лісів. Протягом останніх десяти років у карпатському регіоні навіть у заповідниках та національних парках на значних площах проведено рубки лісу. Таким чином знищено цінні у континентальному вимірі праліси дубових лісів (заповідні об'єкти „Корналовичі“, „Кошів“, „Моршинський“ та ін.), ялинових та букових (Синевірський національний природний парк, Карпатський національний природний парк, Карпатський біосферний заповідник та ін.). Така господарська політика у межах природоохоронних об'єктів суперечить їх призначенню, чинному законодавству і міжнародним зобов'язанням нашої держави щодо охорони природи та розбудови екологічної мережі.

3. Виникла проблема незадовільного санітарного стану лісів.

Останнім часом у низькогір'ї Передкарпаття спостерігається масове всихання середньовікових ялинових деревостанів. Значне поширення у листяних лісах регіону мають захворювання, зумовлені різними видами грибів, зокрема, трутовиків, що призводять до стовбурних гнилей. Про незадовільний санітарний стан лісів Карпат свідчать і масштабні вибіркові та суцільні санітарні рубки протягом останнього десятиліття.

4. Екстремальна активізація стихійних руйнівних процесів.

Протягом ХХ століття у Карпатському регіоні, як і в інших гірських районах Центральної та Західної Європи, неодноразово виникали катастрофічні стихійні явища, серед яких найнебезпечнішими були повені та вітровали лісу. Вони мають тенденцію до періодичної повторності і поступового наростання масштабів. Вони вже завдали колосальних матеріальних збитків не лише в горах, а й на великих просторах передгірних рівнин. Їхню активізацію останнім часом пояснюють впливом глобальних змін клімату, зокрема, посиленням дії атмосферної циркуляції циклонічного типу, що, безперечно, існує. Однак загострення прояву цих процесів тісно пов'язано зі станом лісової рослинності у горах, особливо з втратою водорегуляційної функції гірських лісових ґрунтів. Унаслідок кількаразового вирубування лісів у нижніх та середніх частинах гірських масивів значна товща гірських ґрунтів, що сформувалася протягом тривалого періоду, була змита. Залишилася лише нижня її частина, скріплена пухким кам'янистим субстратом. Отже, значний водоутримуючий потенціал гірських ґрунтів на сьогодні вже назавжди втрачений. А він був важливим складовим регулятором гідрологічного режиму рік у горах. Тому, прирусліві деревостани вздовж карпатських річок потрібно охороняти.

Масштаби повеней 1998 та 2001 років могли би бути значно нижчі, якби не були втрачені водорегуляційні функції гірських лісових ґрунтів та сучасних водоохоронних лісів першої групи. Протягом останнього десятиліття вони пройдені інтенсивними доглядовими та санітарними рубаннями, а подекуди кращі деревостани зрубані цілком під виглядом проведення так званих „лісовідновних рубань”.

5. Проблема штучного зниження верхньої межі лісу.

Унаслідок багатовікового ведення інтенсивного випасного господарства у високогір'ї на місці гірських лісів та криволісь виникли на величезних площах штучні пасовища — полонини. Це призвело до активізації небез-

печних схилових геофізичних процесів (формування повеней, селевих потоків, ерозії ґрунтів та гірських порід та снігових лавин), втрати продуктивного потенціалу гірських лісових ґрунтів.

5. *Загострилась проблема охорони та обліку лісових ресурсів.* Протягом останнього десятиліття загрозливих масштабів набули самочинні рубання лісу та викрадення деревини з лісосік. Загрозливим явищем стали масове виготовлення й збут населенням залізничної шпалы, закупівлю якої з дозволу державних адміністрацій ведуть приватні підприємства. Концентруються такі лісопорушення переважно в межах лісів 1-ї групи поблизу автомобільних доріг і населених пунктів. Існує ця практика й поблизу гірських пасовищ. На жаль, нинішня лісова охорона та підрозділи силових відомств не можуть поки що радикально змінити ситуацію на краще, що пов'язано з відсутністю належних фінансових і матеріальних можливостей та впливом суб'єктивних чинників.

Особливої гостроти набула і проблема заготівлі грибів, ягід та лікарських рослин населенням. Це призводить не тільки до виснаження цих біологічних ресурсів, а й до частого виникнення лісових пожеж. Наявні можливості лісової охорони протидіяти масовому відвідуванню гірських лісів людьми обмежені нормами чинного законодавства. До того ж гасіння пожеж у гірських лісах знову ж таки проблематичне через відсутність потрібних матеріальних та фінансових ресурсів.

З цієї ж причини погіршала ситуація з обліком лісових ресурсів і веденням Державного лісового кадастру. Незважаючи на перспективність ведення безперервного лісовпорядкування, усе ж маємо на сьогодні доступними лише матеріали такого кадастру станом на 1996 рік на ліси, підпорядковані Державному комітету лісового господарства України. А це лише близько 70% площі лісових земель у регіоні.

7. *Проблема збереження й підтримання лісогосподарської інфраструктури.* Унаслідок катастрофічних повеней 1969, 1998, 2001 рр., важкого економічного стану державних лісогосподарських підприємств, неправильних дій державних органів на місцях, значних руйнувань і загальної деградації зазнали вузькоколійні та автомобільні шляхи в лісах, зокрема, мости та берегоукріплювальні споруди. Фактично майже всі вузькоколійні залізниці перестали існувати. Тому чимало гірських лісових територій стало зовсім недоступними для лісозаготівель і проведення лісогосподарських заходів. Подекуди лісовий транспорт змушений об'їжджати зруйновані дороги, пересуваючись руслами річок, що завдає великої шкоди рибному господарству.

Протягом останніх років заходи, спрямовані на лісовідновлення вкрай незадовільно фінансуються з боку Державного бюджету. Це призвело до зменшення обсягу лісокультурних робіт та занепаду лісових розсадників. Значно занепало й мисливське господарство. Зруйновано багато мисливських хатин у горах, занепали годівниці та солонці. Знизилася чисельність мисливських тварин.

8. *Проблема природного заростання покинутих земель колишнього сільськогосподарського використання у межах передгірної рівнини та височини.* За останні роки вони заросли чагарниками і малоцінними деревними породами — тополею, осикою, березою тощо. З господарського погляду ці землі навряд чи варто повертати для агрокультурного вико-

ристання. По-перше, вони нижчої родючості, часто еродовані й, зазвичай, віддалені від транспортних шляхів. По-друге, розкорчування їх потребує величезних матеріальних та фінансових затрат. Тому краще ці землі передати лісогосподарським підприємствам під заліснення. Звичайно, створення цінних деревостанів майбутнього на таких землях теж потребує значних матеріальних затрат.

Перспективи подальшого стану лісового фонду. Наявна практика господарювання у лісах першої групи у карпатському регіоні призведе до подальшої втрати їх захисних функцій, зокрема, водорегуляційних, а це, своєю чергою, до нових катастрофічних повеней, зсувів, ерозії ґрунтів та вітровалів. Зазнають подальшого виснаження і сировинні ресурси. У найближчому майбутньому слід очікувати природного розширення площі молодих деревостанів із перевагою бука на місці колишніх високопродуктивних мішаних деревостанів з участю ялини та ялиці. Такі ж деградаційні процеси загрожують цінним у лісопромисловому розумінні деревостанам дуба звичайного, в'яза гладкого та клена-явора.

Необхідність переорієнтації напрямів державної лісової політики.

Лісова господарська політика, яка склалася протягом останніх століть, була орієнтована переважно на використання сировинних ресурсів лісу — деревинних і недеревинних. Це призвело до негативних екологічних та економічних наслідків, деградації цих ресурсів і підвищення на них цін. Світова, національна та регіональна еколого-економічна ситуація зобов'язує до перегляду сучасної лісової політики, переорієнтації її із сировинного напрямку на екологічностабілізаційний та рекреаційний. Останній набув значного розвитку в економічно розвинутих країнах Європи та Америки. Таку ж політику треба проводити і в лісах карпатського регіону. Це, насамперед, використання лісових ресурсів для відпочинку та курортного оздоровлення людей, розвитку туризму.

Стосовно вироблення нової лісової національної політики та переорієнтації вітчизняного лісового господарства необхідні у першочерговому порядку такі заходи:

1. Змінити в державі бюджетно-фінансову політику щодо підприємств лісової галузі:
 - 1.1. Визнати діяльність державних лісогосподарських підприємств рентабельною, оскільки загальні надходження від них до бюджету у декілька разів перевищують розмір бюджетного фінансування їх діяльності;
 - 1.2. Визнати необґрунтовано заниженим розмір плати за спеціальне використання лісових земель та попенної плати;
 - 1.3. Величину попенної плати встановити у розмірі 30% від реалізаційної вартості первинної лісопродукції (дров, будівельного лісу, пиловочного та фанерного кряжу);
 - 1.4. Необхідно законодавчо передбачити податки від санаторних і відпочинкових закладів до місцевих бюджетів для ведення лісового господарства у напрямку задоволення потреб відпочивальників та збереження лісів;
 - 1.5. За рахунок місцевих бюджетів повинно здійснюватися і фінансування ведення спеціального господарства у приміських лісах.

- 1.6. Розширити можливості лісгосподарських підприємств у сфері платних послуг населенню та іноземним туристам (надання тимчасового житла, транспорту, мисливських будиночків та стежок, місць тимчасового відпочинку, ділянок для торгівлі, організація туристичних та мисливських зльотів, змагань тощо).
2. Посилити охорону та облік лісових ресурсів:
 - 2.1. Надати державній лісовій охороні рівні права з іншими силовими структурами, включно з відповідними державними пільгами та гарантіями, передбаченими для державних службовців;
 - 2.2. Службу обліку лісових ресурсів та ведення лісового кадастру необхідно відділити від Державного комітету лісового господарства України і надати їй контрольню-ревізійні функції;
 - 2.3. Заборонити будь-які рубки лісу у межах територій Державного природно-заповідного фонду. Дозвіл на їх проведення може бути наданий вищими адміністративними органами лише на підставі відповідних рекомендацій компетентних науково-технічних рад;
 - 2.4. Запровадити проведення комплексного незалежного від лісгосподарських підприємств оцінювання санітарного стану лісів. Це дасть змогу звести масштаби санітарних рубань лісів до необхідних розмірів;
 - 2.5. Заборонити проведення інтенсивних та суцільних рубок у захисних лісах 1-ї групи. Установити нижню межу повноти таких деревостанів рівню 0,7.
3. Посилити заходи з охорони й збереження господарської інфраструктури:
 - 3.1. Заборонити приватизацію господарських будинків лісництв та доріг, реалізацію вузькоколійних залізниць на металобрухт;
 - 3.2. Запровадити орендну плату відповідного розміру за використання господарської інфраструктури лісгосподарських підприємств іншими суб'єктами господарської діяльності;
 - 3.3. Зобов'язати заклади курортно-санаторного та рекреаційного обслуговування населення виділяти кошти для благоустрою рекреаційних територій лісгосподарських підприємств у зоні їх діяльності.

Голова Наукового товариства ім. Шевченка доктор ф.-м. наук,
професор, член-кореспондент НАН України

Олег Романів

Почесний голова екологічної комісії доктор біол. наук, професор
Костянтин Малиновський

Голова екологічної комісії доктор біол. наук, професор УкрДЛТУ

Платон Третяк

**ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ
ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА
УКРАЇНИ**

01023, м. Київ, вул. Ш.Руставелі,
9а
тел 228-56-66, 226-32-53
телетайп 132271 ель.
факс 228-77-94
E-tail: E-mail: yuy@mlg.Kiev.ua

**Наукове товариство
ім Шевченка**

79013 м Львів
вул. Ген. Чупринки, 21

03.02.2004 р. № 02-07/314

Державний комітет лісового господарства України на виконання доручення Комітету з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи Верховної Ради України від 21 січня 2004 р. № 06-15/12-6043, розглянув звернення Наукового товариства ім. Шевченка про необхідність переорієнтації напрямків лісового господарства в Карпатському регіоні і повідомляє.

Складні і багатогранні проблеми, відмічені в зверненні Наукового товариства ім. Шевченка, безумовно потребують обговорення та глибокого вивчення. Останнім часом до Карпатського регіону прикута увага державних, правоохоронних, природоохоронних органів, фінансових кіл, громадських та міжнародних організацій. Запропонована переорієнтація ведення лісового господарства від ресурсного до еколого-захисного та рекреаційного не є новою і задекларована щонайменше кілька десятиліть тому. Реалізація зазначеної моделі в регіоні вимагає часу, перегляду соціальної політики та відповідного цільового фінансування. Не можна відкидати і той факт, що зараз лісове господарство регіону проходить складний шлях становлення після його реорганізації 1995 року. До того часу ліси Закарпатської, Івано-Франківської і Чернівецької областей майже повністю знаходились у користуванні лісокомбінатів колишнього Міністерства лісової і деревообробної промисловості. Після приватизації лісокомбінатів у 1995 році, від колишніх державних лісокомбінатів Держкомлісгоспу відійшли тільки ліси. Приватизувались лісозаготівельні та деревообробні підрозділи, лісгосподарська техніка і навіть окремі контори лісництв. Зношеність переданих основних засобів, первісною вартістю лише 46,7 млн. грн., становила 57,4% (на 01.01.1996 р.). Таким чином, практично з нуля розпочато створення в регіоні державних лісових господарств та налагодження роботи державної лісової охорони. На сьогодні первісна вартість основних фондів зросла більше між у два рази, підприємства Держкомлісгоспу в Карпатах мають дієздатну управлінську структуру і стабільно працюють.

Сучасні проблеми лісокористування в Карпатах зумовлені використанням застарілих засобів і технологій розробки лісосік, транспортування

деревини, недостатнім розвитком лісової інфраструктури, особливо лісових доріг. Рубки головного користування та лісовідновні рубки наприкінці 90-х років проводилися великою кількістю тимчасових користувачів, більшість їх не дотримувалися технології лісозаготівель, а лісосічний фонд розподіляли облдержадміністрації за незначного впливу органів лісового господарства. Безумовно більш жорстко необхідно ставити вимоги до впровадження природо-зберігаючих технологій

лісозаготівель, обмеження суцільних способів рубок та впровадження поступових і вибіркових рубок.

Помітні кроки у цьому напрямку вже зроблені. Розпорядженням Кабінету Міністрів України ліміти лісосічного фонду розподіляються постійним лісочористувачам. На лісогосподарські підприємства покладається вся відповідальність за якість і своєчасність освоєння лісосічного фонду.

Прийняті Держкомлісгоспом за останні роки важливі організаційні рішення у впорядкуванні лісового фонду, а також Закон України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону" позитивно впливають на досягнення сталого розвитку лісів Карпат, збалансованість економічних, екологічних і соціальних інтересів. За матеріалами обліку лісів 2002 року проведена динаміка основних показників лісового фонду держлісгоспів Карпатського регіону порівняно з 1996 роком. Не дивлячись, на те, що значні площі земель лісового фонду, за цей період, були передані іншим користувачам (в основному під об'єкти природно-заповідного фонду), все ж їх загальна площа та вкрита лісовою рослинністю збільшилась на 1%. Значно збільшилась (на 35%) площа лісів I групи. Середній запас зріс на 7%, а загальний на 9%, в т.ч. стиглих і перестійних насаджень на 1%. В той же час значно (на 19%) зменшилась розрахункова лісосіка та фактична заготівля деревини від рубок головного користування (на 7%). Поступові і вибіркові рубки в Карпатському регіоні вже складають 52% від загальної площі лісосік головного користування і за останні роки збільшилися майже вдвічі. Зазначене вказує перш за все на нарощування екологічного потенціалу лісів. Ще більш вагомими позитивними змінами відбулись за післявоєнний період:

- лісистість території регіону збільшилась з 29,3% за даними обліку 1946 року до 37,0% - 2002 року:

- середній запас на 1 га вкритих лісовою рослинністю земель збільшився із 132 куб м (1951 р.) до 294 куб м (2002 р.);

- середній запас на 1 га стиглих і перестійних деревостанів збільшився із 300 куб м (1951 р.) до 378 куб м (2002 р.).

- обсяг заготівлі ліквідної деревини під час рубок головного користування за цей період постійно зменшувався із 8252,4 тис. куб м (1955 р.) до 1346,8 тис. куб м (2002 р.);

- обсяг рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, також значно зменшився: із найбільшого за цей період 3283.6 тис. куб м (1965 р.) до 1372.1 тис. куб м кореневого запасу (2002 р.);

- частка використання середньої зміни запасу (приросту) зменшилась із 70 - 80% (1970 - 90 р. р), величина якої в той час була близька до середньоєвропейських значень, до 43% (2002 р.);

- вікова структура деревостанів в цілому за цей період постійно оптимізувалась і на теперішній час близька до оптимальної: молодняки складають 22 % площі вкритих лісовою рослинністю земель, середньовікові -48%,пристигаючі і стиглі – по15%;

- за останнє десятиріччя розрахункова лісосіка, тобто науково обґрунтована щорічна норма заготівлі деревини в порядку головного користування, в лісах регіону використовувалася в середньому на 70-80%.

Тому висновок про виснаження деревних ресурсів і необхідність зменшення розміру лісокористання, враховуючи їх відновлюваність, сучасний рівень використання, біологічний характер, є безпідставний. Враховуючи зазначене, не коректно в питанні користування відновлюваними деревними ресурсами вести мову про зменшення їх обсягів, навпаки можливо треба забезпечити державний контроль за їх використанням. Невідкладного вивчення і вирішення потребує проблема заміни похідних ялинників Карпат та формування на їх місці складних деревостанів, як шлях до покращення санітарного стану лісів.

Перебільшена, на нашу думку, проблема охорони біологічного різноманіття лісів. Частка територій природно-заповідного фонду в Карпатському регіоні значно більша, ніж в інших регіонах України, а також більшості західноєвропейських країн. Заповідано 13% територій підпорядкованих Держкомлісгоспу і в найближчі роки передбачено залучити до природно-заповідного фонду ще 44 тис. га лісових земель. В лісах Держкомлісгоспу України цього регіону із рубок головного користування виключено 42% вкритих лісовою рослинністю земель, в тому числі 60% площі стиглих і перестійних насаджень, в яких "законсервовано" більше 51 млн. куб м. високоякісної деревини.

Стосовно проведення рубання лісу на територіях природно-заповідного фонду, то вона регулюється чинним законодавством. Господарська діяльність, в тому числі і рубання лісу, у межах природно заповідного фонду згідно чинного законодавства здійснюється тільки за погодженням з державними органами охорони навколишнього природного середовища. А в лісах заповідників, заповідних і рекреаційних зон національних природних і регіональних ландшафтних парків, пам'яток природи, заповідних урочищ, у виняткових випадках лише на підставі наукового обґрунтування.

Заборона будь - якого рубання лісу у межах територій природно-заповідного фонду, не оправдана і призведе до різкого погіршення санітарного стану, проблем у створенні умов рекреаційного використання лісів (наприклад, лісів рекреаційних зон національних природних і регіональних ландшафтних парків), проблем в збереженні і відтворенні природних ландшафтів. Безумовно, що розмір використання лісових деревних ресурсів при цьому повинний бути науково обґрунтованим, а рубка чітко цілеспрямована.

Бездоказово видається інформація про рубання кращих деревостанів під виглядом "лісовідновних рубань". Для упередження таких явищ, рішення про призначення лісовідновних рубок в деревостанах, що втрачають захисні, водоохоронні та інші корисні властивості, приймається на підставі спеціального їх обстеження комісією, до складу якої входять спеціалісти лісокористувача, лісовпорядної і лісопатологічної служб,

державного органу охорони навколишнього природного середовища, за нормативно окресленими таксаційними показниками.

Щодо водорегулюючої ролі лісів, то як показує практика, навіть з допомогою суцільного заліснення водозборів гірських рік не вдається повністю регулювати паводковий стік води, адже ліс має свою регулюючу межу. Гідрологічна роль лісу різко падає і при раптовому таненні снігу, яке викликається потеплінням і супроводжується дощами. Найбільш катастрофічні паводки, в тому числі 1992, 1993, 1998 та 2001 років були тало-дощового походження.

Після паводків 1998 та 2001 років Президентом України було дано доручення Національній академії наук України встановити причини виникнення цього стихійного явища. Крім цього, була створена Урядові комісії за участю провідних вчених та представників відповідних міністерств і відомств.

В експертних висновках цих комісій визначено, що негативні явища природи, які в останні роки спостерігаються в Карпатах (зсуви, селі, повені, погіршення кліматичних умов), це наслідок не рубок лісу, що проводяться в обсягах обґрунтованих нормативів, а інших антропогенних і природних факторів.

Тільки з допомогою лісу приборкати стихію гірських рік неможливо. Необхідна ціла система заходів, яка включала б насамперед гідротехнічні споруди і в першу чергу протипаводкові водосховища, як основний захід боротьби з наводками, потрібне спорудження дамб, укріплення берегів річок підпірними стінками, регулювання русел річок.

Перебільшена гострота проблеми щодо заготівлі грибів, ягід та лікарських рослин населенням. За орієнтовними даними промислова заготівля цих ресурсів лісгосподарськими підприємствами за десятирічний період була знижена в декілька разів.

Викликає занепокоєння намагання авторів протидіяти відвідуванню гірських лісів людьми. Адже право громадян на вільне відвідування лісів і користування частиною недеревної продукції лісу для власних потреб є однією зі складових міжнародних визнаних принципів сталого ведення лісового господарства. Завданням лісової охорони є не протидіяння масовому відвідуванню гюліційними методами, а спрямування потоків відпочивальників, впорядкування лісів відповідно до науково обґрунтованих нормативів їх рекреаційного використання, підвищення обізнаності відвідувачів із правилами поведінки у лісах та правилами пожежної безпеки.

Тенденції до зниження верхньої межі лісу зумовлені антропогенними, а не лісгосподарськими чинниками. До того ж, високогір'я ніколи не виступало, у зв'язку з важко доступністю, основним лісозаготівельним «майданчиком» в Карпатах. Для цього існували значно доступніші ділянки.

Надмірний випас призводить до руйнування полонин та збіднення їх різноманіття. Втім, припинення випасання овець на полонинах призведе до їх деградації, заростання чагарниками і втрати цього цінного природного угруповання, як це сталося у 80-ті роки минулого сторіччя в Апеннінських горах в Італії. Альпійські луки (карпатські полонини) є природними угрупованнями, що сформувалися в умовах постійного навантаження на них із боку дикої трав'яної фауни, яку потім змінили

отари овець. Про доцільність помірного випасу овець із метою збереження природної рослинності альпійських лук у Карпатах свідчить світовий досвід. Зокрема, в національному парку Les Cevennes (Франція) спеціально утримують із метою збереження природного біорізноманіття альпійських лук близько 10 тис. овець.

Іншим аспектом проблеми є те, що вівчарство споконвічна галузь господарства мешканців регіону. Вівчарство та його продукція (молоко, сир, вовна та вироби з неї) мають стати невід'ємною частиною майбутньої туристичної інфраструктури регіону, доцільність якої намагаються довести автори (і проти якої ніхто не заперечує).

Безпідставною видається проблема щодо погіршення ситуації з обліку лісових ресурсів і ведення Державного лісового кадастру, які здійснює державна лісовпорядна служба. В порівнянні з 70-80 роками якість лісовпорядних робіт не погіршилась, а навпаки є підстави говорити про їх покращання. Проведення

безперервного лісовпорядкування (на жаль із-за фінансових проблем тільки в лісах Держкомлісгоспу України), під час якого щорічно відслідковуються зміни, що відбуваються в лісовому фонді в результаті господарської діяльності та інших факторів, ведуться актуальна таксаційна і картографічна бази даних, забезпечує актуальність інформація про стан земель лісового фонду. Це надає можливість більш гнучко і оперативно приймати управлінські рішення в господарській діяльності, що відповідають стану лісового фонду. Що стосується впорядкування лісів інших користувачів, то в них проводиться традиційне періодичне лісовпорядкування через 10 років, як це було в 70-80 роки.

Пропозиція щодо відділення служби обліку лісових ресурсів та ведення лісового кадастру (а це єдине державне підприємство - ВО "Укрдержліспроект") від Держкомлісгоспу України і надання їй контрольно-ревізійних функцій на наше тверде переконання є недоцільною та призведе тільки до руйнації усталеної і, на наш погляд, на сьогоднішній час достатньо ефективної, системи обліку лісових ресурсів. Лісовпорядкування по своїй суті є засобом державного управління лісовим господарством, його матеріалам притаманні елементи наукової та комерційної цінності для широкого кола відомств та організацій, а неправомірні дії та порушення повинні виявляти відповідні контролюючі органи.

Лісогосподарські підприємства готові приймати покинуті сільсько-господарські землі до лісового фонду, але таких земель, враховуючи малозабезпеченість регіону сільськогосподарськими землями, недостатньо. Навпаки збільшується кількість самозахоплень та звернень громадян про передачу власність земель лісового фонду.

Величина плати за деревину на пні повинна встановлюватися на основі не реалізаційної плати за деревину, а нормативів витрат на вирощування насаджень. Збільшення попенної плати автоматично збільшить вартість 1 кмб деревини, що також понизить її конкурентну спроможність. Це питання потребує окремого соціально-економічного аналізу.

Пропозиції щодо додаткових джерел фінансування, включаючи рекреаційні послуги, виглядають доцільними, але вимагають суттєвих змін діючої нормативної бази.

Безперечно, Держкомлісгосп буде узагальнювати інформацію звернення Наукового товариства ім. Шевченка, а в подальшому проводити її моніторинг, але ми вважаємо, що переорієнтацію напрямів державної лісової політики в Карпатах слід вирішувати в контексті стратегії розвитку всього Карпатського регіону, будувати яку необхідно на принципах сталого розвитку, з урахуванням інтересів зацікавлених сторін на всіх рівнях.

Для врахування європейського досвіду з цих проблем, у Закарпатській області запроваджується „Швейцарсько-Український проект розвитку лісового господарства в Закарпатті і Україні”, який має поєднати місцеві принципи ландшафтного підходу та стале управління лісовими ресурсами держави, зв'язати потреби і пріоритети сьогодення з реформою політики господарювання.

Заступник Голови

М.М. Ведмідь